

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för samhällsmedicin och rehabilitering
Arbetsterapi

Ägget som symbol och ikon

- i bild- och textuttryck -

Gunilla Bäckström

D-uppsats
Vt 2007, BT1
Handledare: Margareta Lindberg
Examinator: Britta Löfgren

Ägget som symbol och ikon i bild- och textuttryck

UMEÅ UNIVERSITET
Institutionen för samhällsmedicin och rehabilitering
Arbetssterapi
D-uppsats i bildterapi

Gunilla Bäckström

Abstrakt

Syftet med studien var att undersöka på vilket sätt människor av båda könen och i olika ålder uttrycker äggets symbolik i bild och text. Hundra kvinnor och 38 män som var elever vid en folkhögskola deltog i en bildövning, ”Rita ett Ägg”. Databearbetning av bild- och textuttryck gjordes genom innehållsanalys med stöd av semiotisk bildmodell och teorier om bildsymbolik. Analysen resulterade i teman, kategorier och underkategorier, som tillsammans med ålder och kön, utgjorde variabler för kvantitativ bearbetning. Bildanalysen gav tre teman, *Ägget som Bilduttryck*, *Dimensioner i rummet* och *Färg och form*. Motsvarande resultat i textanalysen var *Symbolik* och *Mening*. Kvantifierat resultat visar att 58% av äggen ritats som symboliskt bilduttryck och 42% med ikoniskt bilduttryck. Den största underkategorin i symboliskt textuttryck utgörs av *Jag själv, en människa som gör val*. Resultatet visar på att ägget är en mycket kraftfull symbol för mänskligt uttryck och att individers förmåga till symbolisering är ett viktigt forskningsområde för bildterapeuter, inbegripet kön,-genus och åldersperspektiv.

Sökord: ägg, symbol, ikon, genus, bildterapi

Key-words: egg, symbolic, iconic, gender, art therapy

Förmågan att forma och använda sig av symboler skiljer människan från andra levande varelser. Människan kan för sin inre syn skapa och föreställa sig bilder och denna förmåga är förutsättningen för symbolism. Symbolen står för en betydelse utöver sig själv och symboliserar något mer eller något annat (Wilson, 2001). För mänsklig utveckling är det en av de allra viktigaste förmågorna att utveckla och absolut nödvändig för språklig utveckling. Ett ord symboliserar något utöver de bokstäver ordet innehåller (DeLoache, 2004). Människan kan tillgodogöra sig ett stort kunskaps- och kulturarv tack vare sin förmåga att indirekt ta till sig, och lära sig via symbolisk representation. De äldsta kända uttrycken för denna unikt mänskliga egenskap är grottmålningarna i Lascaux (Frankrike) och Altamira (Spanien), varav en del är över 30 000 år gamla. De är belägna djupt inne i labyrintliknande grottsystem, vilket tyder på att de hade en djup symbolisk innebörd och att själva grottan var en helig plats där riter ägde rum. En del av symbolerna har inte varierat särskilt mycket på 20 000 år och en sådan kontinuitet tyder på att symbolerna äger en mycket stark kraft. Symboler i form av tecken har en exakt innebörd, då de är medvetna och igenkännbara, t ex trafikmärken. Symboler har en annan sida som har samband med människans inre psykiska och andliga värld. I denna inre värld kan en symbol representera någon djup intuitiv insikt som inte kan uttryckas med direkta medel. Äldre civilisationer erkände symbolernas kraft och använde dem i stor utsträckning i konst, religion och myter samt riter (Fontana, 1994). Den viktigaste funktionen hos tecken och symboler är kommunikation. Det första stadiet av symbolisk kommunikation representerades av märken och teckningar med början omkring 25 000 f Kr. Först för ca 5 400 år sedan börjar de tidigaste försöken till systematisk återgivning av språket framträda. Den äldsta skriften bestod huvudsakligen av bilder (Foley, 1995).

Ägget är helt uppenbart en symbol för fertilitet, dvs förmåga att bära fram liv. Ägget har väckt känslor av förundran i kulturer över hela världen. Dess mjuka, elliptiska form innehåller mysteriet om det nya livets formering och utveckling (Newall, 2005). Skapelsemyter handlar om världens tillblivelse, människans ursprung och utveckling av livet på jorden och i kosmos. Tron att världen skapades ur "Det kosmiska Ägget" återfinns i skapelsemyter från Polynesien, Afrika, Indien, Japan och Grekland. Alla skapelsemyter brottas med idéer om differentiering av skapelsekraften, köns betydelse och förhållandet mellan helhet och delar (Long, 2005).

Andra skapelsemyter belyser frågan om orientering i tid och rum. Människan söker hitta sin plats som grund för orientering i världen, i det spatiala rummet, i förhållande till tiden och därmed till liv och död (Eliade & Sullivan, 2005a) Myterna berättar även om en nödvändig

separation mellan ursprungsföräldrarna (Long, 2005). Resultatet blir Moder Jord, den feminina aspekten och Fader Himmel, den maskulina aspekten (Aveni, 2005; Eliade & Sullivan, 2005b).

Ur ett socialt perspektiv är religionen bärare av värderingar om de olika köns kroppsliga funktioner. I många religioner har kvinnans kropp fått representera det smutsiga, orena och kaotiska (Clack, 2005). Redan på 500-talet f Kr började grekiska filosofer och naturvetenskapsmän att utforska befruktade höns- och fågelägg i olika stadier för att söka utröna var livet kom ifrån. Ägget med sitt hemlighetsfulla innehåll var ett självklart forskningsobjekt (Magner & Lerner, 2004). Utveckling av mikroskopet innebar att kvinnans äggcell upptäcktes 1827. Vetenskapsmän och läkare utforskade och studerade den kvinnliga kroppen med dess funktioner, inklusive fertilitet och barnafödande (Johannisson, 1994). Vid födseln innehåller ett flickebarns äggstockar 2 miljoner omogna äggceller. Ca 400 av dem kommer att mogna. Vanligast förekommande är att ett fullmoget ägg per månad lossnar och vandrar ner mot livmodern som förberett sig för att ta emot det befruktade ägget (Nationalencyklopedien, 2007, 9 juli).

Eftersom ägget redan tidigare hade en stark symbolisk laddning av att vara livsbringande och transformerande av död till liv, så hade den kristna kyrkan inget emot att ta med de gamla äggsederna in i de kristna riterna. När Fastan avslutades och Kristi uppståndelse och pånyttfödelse firades, fick ätandet av ägg en stor symbolisk funktion, och seden är fortfarande livaktig inom den rysk-ortodoxa kyrkan. Seden att dekorera ägg och ge bort ägg finns dokumenterad första gången från 1290, då Englands kung Edward I lät dekorera påskägg med bladguld för att ge bort till medlemmar av hovet (Newall, 2005).

Föda är livsviktig för människan och ägget kan även symbolisera vardagens mat. Ägget finns med i de flesta informativa sammanhang där sammansättning av olika näringsämnen i mat presenteras (Kaufer-Horwitz, 2005). Ägget som föda ger dock på 2000-talet inte alltid positiva associationer, då ägget på kort tid har fått sin symboliska innebörd förändrad från livgivande till att även omfatta dödsbringande. I Amerika har äggkonsumtionen sjunkit efter att det inom, bl a, forskning om hjärtats sjukdomar knutits till ökad halt av det skadliga fettet kolesterol i blodet (McIntosh, 2000).

C G Jung (1964), arbetade under första delen av 1900-talet fram teorier om människans förhållande till sitt undermedvetna. Han utforskade sina egna, patienternas och andra

människors drömmar (minst 80 000) med dess symboler. Därutöver utforskade han genom antropologiska studier symboliskt laddade riter med religiös mening för utövarna. Han menade att människan själv producerar meningsbärande symboler med hjälp av sitt undermedvetna, men att hon också bär symboler inom sig som är genetiskt nedärvda och som är gemensamma för vitt skilda kulturyttringar. Symbolerna bär upp djupt personliga budskap till det medvetna jaget genom, till exempel drömbilder. Genom sin förmåga till symbolisering kan varje människa ta till sig budskap från drömbilderna och lära sig att medvetet tolka de ledtrådar hon får tillgång till. Några jungianska begrepp som blivit allmänt kända är Anima, mäns inre omedvetna feminina sida, och Animus som på motsvarande sätt utgör kvinnans omedvetna manliga sida. Med sådant tankesätt kan ägget symbolisera fertilitet och växtkraft både i kvinnans och i mannens bildvärld (Jung, 1964).

Inom bildterapi har Jung varit stor inspiratör på grund av sin utgångspunkt att symboler och bilder har stor betydelse för utveckling till hälsa, helande och helhet. I den bildterapeutiska situationen uppstår ett samspel och en kommunikation mellan klient, bildskapande/ bild och bildterapeut. Det terapeutiska samspelet beskrivs vara en triangulär relation. Vilken av de tre relationerna i trianguleringen som fokuseras kan variera mellan olika teoribildningar, men alla tre finns alltid med (Liebmann, 1990). Schaverien (1992) har i sitt vetenskapliga arbete utforskat bildens symbolbärande betydelse inom den bildterapeutiska relationen. Hon anser att vissa bilder är så symboliskt laddade att de blir förkroppsligande bärare av den psykiska smärtan. Genom att skapa bilder kommunicerar klienten och symboliskt bygger hon broar mellan sin inre och sin yttre värld.

Moderna kunskaper om hjärnan ligger som grund för bildterapeutisk forskning med inriktning mot utveckling av symboliseringsförmåga och andra komplexa utvecklingsprocesser. Symbolisering förutsätter förmåga till att föreställa sig en inre bild av det icke- konkreta och ej direkt upplevda. Utveckling sker stegvis och är den högsta och mest komplicerade mänskliga kognitiva egenskapen (Lusebrink, 1992, 1994; Malchiodi, 2003). Forskning har synliggjort bildterapiens unika möjligheter att stimulera hjärnaktivitet i hela hjärnan, mellan olika nivåer, mellan de två fundamentalt olika fungerande hjärnhalvorna och mellan olika delar i cortex med hjälp av bildskapande (McNamee, 2004, 2006). Att ta i och handskas med materialet, t ex, papper, kritor och lera är absolut självklart inom bildterapi. Lusebrink (2004) har sammanfört neurologisk forskning och bildterapeutisk forskning genom att kontinuerligt vidareutveckla modellen Expressive Therapies Continuum. I modellen beskrivs att

grundnivån för bildterapeutisk intervention alltid är konkret motorisk och sensorisk genom handskandet med material. Bildskapandet som alltid aktiverar sinnenas olika modaliteter, möjliggör att impulser från grundnivåer i hjärnan leder sensoriskt informationsflöde vidare högre upp i hjärnan som till sist genom talet kan verbaliseras och göras medvetet. Lusebrink (2002) understryker bildterapiens unika möjligheter att bidra till läkning, utveckling och hälsa för människan genom att den kreativitet som aktiveras i bildskapande förenar alla nivåer i hjärnan. |

Genom att medvetet arbeta med mat - symbolik i den bildterapeutiska processen med anorektiska patienter har Schaverien (1994) visat att det fysiska bildmaterialet kan vara ett transformationsobjekt för mat och en början till utveckling av symboliseringsförmåga. Malchiodi (2003) har arbetat med barn, som har haft psykiska trauman och då använt sig av en utvecklad teknik med ägg- och grotteckning i kombination med sagoberättande. Malchiodi menar att bildskapandet kan göra synligt det barnet normalt inte kan verbalisera. Att i nästa steg erbjuda sagoberättande kan ge möjligheter för barnet att verbalt våga uttrycka sin rädsla och ångslan. I den bildterapeutiska situationen kan bilden få berätta det som är för farligt eller för svårt att uttala i ord och utveckling blir möjlig.

I Riedels (1993) metod för att tolka bilder är bildkompositionens element och deras symbolik centrala områden. Människan är i sitt bildskapande i relation till tiden, till övriga dimensioner och till sina känslor. Allt detta bär hon in och uttrycker i symbolisk form i bildrummets alla riktningar och ytor. Riedel tar fasta på att bildspråket är människans artegna och tidigaste språk. Betensky (1995) arbetar med utgångspunkt i humanistisk fenomenologisk teori där begreppet intentionalitet, det vill säga avsiktlighet, är centralt. Fenomenologer anser att människan alltid är avsiktlig i sin utforskning av världen och ett sätt att utforska är att skapa bilder. Om symbolik i bildterapi menar Betensky att mänskliga erfarenheter finner sitt uttryck i linjer som uttrycker känslöstämningar i färger som uttrycker känslor och i former som uttrycker tyngd. Bilden kan förmedla rörelse eller stillastående, vitalitet och självkänsla, och förmedlar alltid de erfarenheter människan har gjort genom sitt utforskande. Bilden symboliserar därmed världen och av att vara levande i världen. I sin modell av fenomenologiskt förhållningssätt i bildterapi tar hon i den sista fasen av bildskapandet fasta på det ögat ser utifrån frågeställningen vad betraktaren konkret ser manifesterat i sin bild. Genom processen kan patienten ta in nya intryck av det som uttryckts i bildskapandets olika faser, erfara på nytt och omvärdera innehållets betydelse. Genom processen sker läkning av sår

uppkomna ur smärtsamma upplevelser och möjliggör orientering mot nya förhållningssätt och handlingsmönster.

Ytterligare ett sätt att undersöka en bild presenteras av Sjölin (1993). Han utgår från konstvetenskaplig teoretisk grund och anser att det finns ett nära samband mellan hur tolkaren av bilden uppfattar dess betydelsebildning och hur det påverkar tolkningsakten. Han presenterar en semiotisk modell där bilden ges fyra betydelsebärande skikt; materiell, plastisk, ikonisk och verbal nivå. Varje skikt motsvaras av nivåer för aspekter av uttryck och innehåll. Begreppet ikon, definieras av Sjölin utifrån tre aspekter. Den första innebär överensstämmande med ett känt objekt, vilket innebär att objektet blir referent. Utifrån denna aspekt har konturlinjen stor betydelse för hjärnans sätt att igenkänna referenten. Den andra aspekten är konventionsaspekt, vilket innebär en överenskommelse om en viss betydelse för, t ex, ett språkligt tecken, dvs en bokstav. Den tredje aspekten berör index, dvs orsaks- eller beröringsförhållande till en referent, ett exempel är rök som index till eld.

Eftersom symboler är kraftfulla verktyg inom bildterapi är förståelsen för symbolernas betydelsebärande mening för människor värdefulla kunskaper för bildterapeuter. Begreppen symbol och symboliseringsförmåga hör samman. Att bedöma förmåga till symbolisering är därmed en viktig uppgift för bildterapeuten och en förutsättning för att välja en verksam intervention. Valet av fokus för studien är inspirerat av eget bildarbete där symboler och myter haft avgörande betydelse för utveckling av acceptans och förståelse av mig själv och mitt liv. Mot denna bakgrund är det av intresse att studera på vilket sätt och i vilken omfattning ett specifikt igenkännbart fenomen, ett ägg, ges ett symboliskt innehåll, och hur det uttrycks i bild och text. Det är även av vikt att undersöka om likheter och skillnader i bilduttryck kan spåras till kön och ålder.

Syftet var att undersöka på vilket sätt människor av båda könen och i olika ålder uttrycker äggets symbolik i bild och text i en bildövning.

Metod

Undersökningspersoner

Studien är avgränsad till att omfatta en folkhögskola i norra Sverige. I studien medverkade 138 elever vid Medlefors folkhögskola i Skellefteå, som har kurser riktade till vuxna människor i olika åldrar och i olika livssituationer. Skolan erbjuder ej kurser med konstnärlig inriktning. Valet av denna skola antogs fylla studiens ändamål och ge underlag för variationsrik datainsamling. De elever som medverkade representerades av kvinnor och män i åldrarna 18 - 78 år. (Tabell 1).

Tabell 1. Elever indelade i åldersgrupper och kön, (n:138)

	Åldersgrupper					
	Grupp 1 18 – 30 år	Grupp 2 31 – 40 år	Grupp 3 41 – 50 år	Grupp 4 51 – 60 år	Grupp 5 61 – 70 år	Grupp 6 71 – 78 år
Kvinnor	37	20	15	6	18	3
Män	23	2	4	4	3	1
Totalt	60	22	19	10	21	4

Material

Datainsamlingen bestod av sammantaget sex frågor och bilduppgiften, Rita ett Ägg. Uppgifterna var fördelade på två separata vita papper 210 x 300 mm (bilaga 1). Påsar med kriterier i färgerna blått, rött, gult, rött, grönt och svart färdigställdes så att alla elever skulle ha tillgång till en uppsättning. Skriftlig instruktion för introduktion av bildövningen utarbetades till lärarna (bilaga 2).

Procedur

Lärarna på folkhögskolan var i förväg tillfrågade om att delta som informatörer och datainsamlare. De hade fått instruktioner att inte yppa något för eleverna på skolan. Lärarna visste ingenting i förväg om övningens innehåll och procedur. Strax innan de gick ut till lektionerna gavs information med utrymme för frågor i samband med att materialet delades ut. Bildövningen som genomfördes i början på vårterminen 2006 lades in som ett första moment i den ordinarie lektionen. På så sätt ombads alla 138 elever, som deltog i aktiviteter på skolan denna första lektion, att delta i bildövningen. Lärarna ombads att läsa upp instruktionen och ansvara för utdelning av papper och påsar med kriterier samt att noggrant

häfta ihop de två separata bladen när eleven var klar med övningen. Vidare betonades vikten av att läraren på eventuella frågor enbart skulle svara, att all information som behövdes för att fullfölja uppgifterna fanns nedskrivet på de erhållna papperen.

Databehandling

Teoretisk grund för metodisk databearbetning har varit innehållsanalys. Downe-Wamboldt (1992) beskriver att innehållsanalys är en metod inom forskning som möjliggör ett systematiskt och objektivt sätt att bearbeta muntlig, synlig eller skriven information. Syftet kan vara både att beskriva och att kvantifiera specifika fenomen. Graneheim och Lundman (2004) diskuterar olika begrepp som använts inom innehållsanalys, jämför dem och föreslår ett gemensamt begreppssystem. De belyser begreppen ”manifest innehåll” och ”latent innehåll” i en textmassa och betonar vikten av att besluta vilken av aspekterna den aktuella analysen skall fokusera. Manifest textinnehåll avser det som är direkt synbart och står för sig självt (självklart) utan djupare analys. Latent innehåll avser vad texten handlar om. Det avhandlar relationer mellan olika delar av innehållet och inbegriper en tolkning av den underliggande meningen i texten.

Sättet att strukturera textinnehåll stämmer väl samman med Sjölin (1993) teorier om att särskilja bildens uttryck och innehåll och Betenskys (1995) utgångspunkt att fokusera det som faktiskt kan ses vid betraktande av en bild. Riedels (1993) vidareutvecklade modell för rumsindelning tillför begrepp för att beskriva placering och riktning i bildrummet samt det sätt varpå hela bildrummet tas i anspråk. Detta är i samklang med begreppet manifest innehåll som behandlar det ögat ser. Riedels symboliska rumsaspekter analyserades ej.

Data har bearbetats i tre olika steg. I det första steget analyserades *bilden* (ägget) metodologiskt utifrån innehållsanalys och begrepp användes enligt Graneheims och Lundmans (2004) rekommendation. I det andra steget bearbetades *texten* på ett likartat sätt. Gemensamt för dessa båda steg var att teman, kategorier och underkategorier skapades. Dessa utgjorde sedan variabler för en kvantitativ bearbetning i det tredje steget av databearbetningen.

Bildanalys

Varje bild i materialet gavs en identitet och betraktades om och om igen i syfte att erhålla en samlad överblick. Det som vid första genomgången kunde ses i bilden betraktades i linje med

Graneheim och Lundman (2004) som det manifesta innehållet och den fortsatta analysen kom att fokuseras på den manifesta aspekten av innehållet (med Sjölin's begrepp kallad för uttryck). Det latent bildinnehållet dvs vad som kunde tolkas ut av bilderna i en djupare mening, analyserades ej. Eftersom bildövningen gav i uppgift att rita ett ägg fanns redan angivet att bildmakarna måste förhålla sig till ägget som fenomen. Detta faktum blev utgångspunkten för hela bildanalysen, inspirerat av Sjölin's (1993) semiotiska modellkonstruktion. Av Sjölin's beskrivna skikt av ett bilduttryck togs i analysen främst fasta på det ikoniska skiktet i bilderna. Det materiella och plastiska skiktet var inte användbart i denna analys, då varken material eller förekomsten av djup i bilden skulle studeras. Det verbala skiktet användes senare i bildanalysen. Varje ritad bild innehöll det manifesta uttrycket för ett ägg. Ägget finns i den välkända världen, är lätt igenkännbar med tydlig och karaktäristisk form och ägget kan då betraktas som den ikoniska betydelsen i bilden. Ikon och symbol står i ett förhållande till varandra på så sätt att om begreppet ikon står för det direkt igenkännbara i sinnesvärlden så står symbol för det icke-direkt igenkännbara. På så sätt erhöles de två kategorierna Ägget som ikon och Ägget som symbol, som tillsammans utgjorde temat *Ägget som Bilduttryck*.

I den andra genomgången av bilderna söktes nu efter rumsliga uttryck där bildrummet, i Riedel's (1993) modell, lätt kunde identifieras vara den ram som fanns på det första papperet. Vid betraktandet av bilderna var det mycket påtagligt, manifest, att ägget alltid placerats någonstans och på ett visst sätt i förhållande till det totala bildrummet. Ägget hade även getts en riktning i rummet. Det andra temat blev således *Dimensioner i rummet*, med kategorierna Äggets placering och utnyttjande av bildrummet samt Äggets riktning i bildrummet som manifesta kategorier.

Betensky (1995) lyfter fram färgen, linjen och formens betydelse för visuell varseblivning. När linjer fogas samman skapas former och dessa visuella manifesta bildaspekter var lätt igenkännbara i materialet och blev det tredje temat, *Färg och form*.

När en bild utgörs av fler än en form finns alltid en relation mellan dem. Psykologiskt och terapeutiskt är färg och form bundna till varandra i en motsatt men komplementär relation. Färg kan, som exempel, symbolisera pånyttfödelse och växande, omformare och igenkännare (Betenskys, 1995). I bildanalysen togs fasta på äggets form och därmed dess konturlinje samt färgens manifesta uttryck, dvs det ögat kunde uppfatta. Ur detta skapades de två manifesta kategorierna *Äggets färguttryck* och *Äggets formuttryck*. Fanns ytterligare former i

bildrummet att relatera till så definierades de som sammanhang. Tillsammans med övriga linjer, färger och former som bildmakarna målat på ägget nyttjades de senare i processen för att skapa underkategorier till *Ägget som symbol*.

Bilderna analyserades på nytt för att finna ytterligare kategorier med gemensamt innehåll. Genomgången resulterade i att inga nya kategorier upptäcktes, inga bilder hamnade utanför kategorierna och hela bildmaterialet kunde återfinnas i de sex funna kategorierna.

Graneheim och Lundman (2004) poängterar kategorin som den manifesta innehållsanalysens kärna och beskriver hur kategorier i sin tur kan delas in i underkategorier. Varje kategori analyserades ytterligare och återkopplades till bilderna. Avsikten var att söka gemensamma kännetecken som skulle kunna utgöra grund för underkategorier. Genom analysen skapades ett antal underkategorier till varje kategori.

Textanalys

Fråga sex hade fokus på symbolik och fråga sju på mening. Frågorna analyserades med stöd av innehållsanalys med syfte att se och beskriva manifesterad mening i texten (Graneheim & Lundman, 2004). Arbetet inleddes med att allt skrivet material överfördes till ett dokument där bildmakarnas svar skrevs ned i texttrutor. Därefter lästes all text som en helhet om och om igen för att erhålla en överblick över materialet. Under denna genomgång upptäcktes att bildmakarna skrivit om begreppet symbolik och mening i svaren på ett blandat sätt och två teman skapades, *Symbolik* och *Mening*. Nästa steg i analysen blev att analysera varje textruta som en meningsbärande enhet. Ur enheterna särskildes kondenserade meningsbärande enheter som markerades.

De kondenserade enheterna sammanfördes i koder som sedan sammanfördes i kategorier. Materialet som helhet granskades ånyo och av de ord, uttryck och meningar som bildmakarna uttryckte i text, eller i avsaknad av textuttryck, kunde tre kategorier för temat *Symbolik* fastställas. Temat *Mening* erhöll två kategorier.

Ytterligare genomläsning av kondenserade enheter och koder inom kategorierna för temat *Symbolik* utfördes varvid kategorin Uttryck för liv och mänskliga behov erhöll sju underkategorier. För de övriga kategorierna Påsken som högtid och Text fri från symbolik eller frånvaro av text erhöles inga underkategorier.

Kvantitativ analys

Alla funna teman, kategorier och underkategorier för bild- och textuttryck registrerades i SPSS. Bildmaterialet behandlades på så sätt att alla bilder granskades en efter en. Varje bild undersöktes varvid varje kategori respektive underkategori igenkändes där den uppträdde i varje enskild bild och därefter registrerades in i SPSS under den aktuella variabeln. Samma procedur gjordes för textmaterialet.

Resultat från bildanalys och textanalys bearbetades genom deskriptiv statistiskt och innehöll även jämförelser med avseende på kön och ålder. Variabeln etnicitet ansågs som ointressant för vidare analys då den endast innehöll en individ.

Av de elever som deltog i undersökningen utgjorde kvinnorna 73 % (n =100) och männen 27 % (n =38). Av denna anledning kommer begreppet bildmakerska att användas i texten när singularis används oavsett kön. I pluralisform kommer begreppet bildmakare att användas.

Resultat

Resultatet presenteras i tre avsnitt. Det första avsnittet behandlar bildsymbolikens kvalitativa och manifesta innehåll och det andra avsnittet behandlar på likartat sätt textsymbolik. Det tredje avsnittet redovisar den kvantitativa bearbetningen.

Symbolik i bilduttrycket

De tre teman som framkom vid bildanalysen av manifest innehåll beskrivs med kategorier och underkategorier (Tabell 2).

Tabell 2. Symbolik i bilduttrycket

Temat	Kategorier	Underkategorier	n	%
Ägget som bilduttryck ”Sjölin och Betensky”	Ägget som ikon	Liggande hönsägg och stående hönsägg	58	42
		Ägget som symbol	Ägget är tillfört kropp eller kroppsdel	19
	Ägget är tillfört dekor eller tecken		42	30
	Ägget är tillfört ett sammanhang		9	7
	Ägget är tillfört text		8	6
		Ägget saknar skal	2	1
Dimensioner i rummet ”Riedel”	Äggets placering och utnyttjandet av bildrummet	1:a kvadranten	1	0,5
		2:a kvadranten	1	0,5
		3:a kvadranten	5	3,5
		4:a kvadranten	9	7
		Övre halvan	1	0,5
		Nedre halvan	40	29
		Centralt	74	54
		Minst hela	7	5
	Äggets riktning i bildrummet	Liggande (horisontell)	28	20
		Stående (vertikal)	98	71
		Annat	12	9
Färg och form ”Betensky”	Äggets färguttryck	En färg med eller utan penna	70	51
		2-3 färger med eller utan penna	35	25
		4-5 färger med eller utan penna	33	24
	Äggets formuttryck	Ägget är helt	126	91
		Ägget är inte helt	12	9

Ägget som bilduttryck

Under temat återfanns två kategorier Ägget som ikon och Ägget som symbol.

Två underkategorier skapades till *Ägget som ikon*, dvs ett liggande hönsägg och ett stående hönsägg. Ägget blev igenkänt på sin vita färg och sin karaktäristiska elliptiska form som ett hönsägg, eller möjligtvis ett strutsägg. Ett visst sorts ägg som är igenkänt från den manifesta världen och utgör därmed referent till ägget (Sjölin, 1993). De två underkategorierna utgör därför båda referenter till ägget. Det liggande hönsägget som är orört av människan är lätt igenkännbart. Det orörda hönsägget ligger, påverkat av tyngdkraften på så sätt att det förblir liggande tills det kläcks och kycklingen blir fri. Den andra underkategorin utgör hönsägget rört av människan och placerat i upprätt ställning. Även det lätt igenkännbart i form av, exempelvis, det hönsägg vi har framför oss i äggkoppen på frukostbordet. Strutsägget har likartad färg och form som hönsägget och skulle även det kunna vara en möjlig referent till ägget. Dock förkastades denna möjlighet, eftersom strutsägget inte är vanligt förekommande i den välkända miljön i norra Sverige. Ett fågelägg däremot skiljer sig i färg från ett hönsägg och kan inte i ett bilduttryck utgöra referent till ett vitt ägg.

Ägget som symbol utgör den andra kategorin. När ägget är uttryckt i symbolform är det alltid tillfört, eller fråntaget, något i förhållande till det naturliga ursprungstillståndet (Wilson, 2001). Ägget som symbol erhöll fem underkategorier. Av de linjer, färger och former målade

som utvidgning till äggets form eller direkt på ägget, skapades underkategorierna Ägget är tillfört kropp eller kroppsdel och Ägget är tillfört dekor eller tecken. I bildrummet fanns ytterligare former som ägget kunde relateras till, vilka definierades som Ägget är tillfört ett sammanhang (Betensky, 1995). Vissa bilder innehöll bokstäver formade till ord och blev därmed betydelsebärande i det verbala skiktets aspekt av bildens uttryck (Sjölin, 1993). De fick utgöra den fjärde underkategorien. Den femte kategorien blev de ägg som inte gick att placera in under referenter till ägget (Sjölin, 1993), men som inte heller rymdes inom övriga underkategorier eftersom de saknade skal.

Dimensioner i rummet

För det andra temat urskiljdes kategorierna Äggets placering och utnyttjandet av bildrummet och Äggets riktning i bildrummet.

Kategorin Äggets placering och utnyttjande av bildrummet erhöll åtta underkategorier beroende på var bildmakerskan hade placerat ägget i bilden utifrån Riedels (1993) rumsmo-
dell. En för varje hörn, en för vardera övre och nedre halva och en för central placering. Den åttonde underkategorin erhöles för nyttjande av minst hela bildrummet och omfattande även de bilder där bildmakerskan gått utanför den ram som fanns att förhålla sig till på papperet.

Kategorin Äggets riktning i bildrummet resulterade i tre underkategorier. Kategorierna skapades genom att se ägget som en rörlig form på väg i en viss riktning i bildrummet, där toppen/den smalare delen av ägget angav färdriktningen. Riktningarna blev på detta sätt underkategorierna liggande/horisontell-, stående/vertikal- och diagonal/annan riktning.

Färg och form

För det tredje temat *Färg och form* skapades kategorierna Äggets färguttryck och Äggets formuttryck (Betensky, 1995). Äggets färguttryck gavs tre underkategorier med utgångspunkt i antalet använda färger; en färg, två till tre färger och fyra till fem färger. Om bildmakarna endast använt penna sorterades de in i underkategorin för en färg. Om de använt mer än en färg påverkade användandet av penna inte resultatet. Kategorin Äggets formuttryck gav två underkategorier beroende på om äggets konturlinje var hel eller inte.

Symbolik i textuttrycket

Textuttrycket utgjordes av två teman, *Symbolik* och *Mening* (Tabell 3).

Tabell 3. Symbolik och mening i textuttrycket

Teman	Kategorier	Underkategorier	n	%	Kondenserade meningsbärande enheter
Symbolik	Uttryck för liv och mänskliga behov	Jag själv, en människa som gör val	38	27,5	"Tänkte att jag skulle göra något som symboliserar mig" Nr 135
		Nytt liv, befruktning, mirakel	17	13	"Ägget är ett mysterium, en gåta - att så mycket ryms i så litet" Nr 96
		Jag och mitt liv, förändring, växtkraft, utveckling	7	5	"Jag tänker nog att lite krackelerad känner jag mig vid min ålder" Nr 47
		Ett känslotillstånd, lekfullhet	7	5	"Jag blev glad av färgerna och mönstren, en bra start på dagen" Nr 4
		Naturen	2	1,5	"Mycket nära naturen, ursprunget av dess bildande i begynnelsen" Nr 77
		Behov av skydd, hårt skal, hemlighet	2	1,5	"Skalet skyddar och döljer det som finns" Nr 133
		Mat	2	1,5	"Tänker på en god frukost med ägg" Nr 85
			n:75	%:55	
		Påskan som högtid	12	8	"När jag målade ägget gult så tänkte jag på påskan" Nr 131
			n:12	%: 8	
	Text fri från symbolik eller frånvaro av text		51	37	"Jag gjorde bara ett vanligt vitt ägg" Nr 30
			n: 51	%: 37	" Varför ska jag rita detta? Det kändes löjligt. Och varför på nedre delen?" Nr 62
Mening	Uttrycker mening		62	45	"Det är alltid kul att få måla. Att få vara lite kreativ" Nr 54
			n: 62	%: 45	
	Uttrycker avsaknad av mening		76	55	"Jag fick ingen som helst reaktion på testet, ett ägg är ett ägg" Nr 134
			n:76	%: 55	

Symbolik

Två kategorier återfanns som uttryckte symbolik de utgjordes av Uttryck för liv och mänskliga behov och Påskan som högtid. En kategori återfanns som inte uttryckte symbolik men som ändå redovisas som ett resultat under temat *Symbolik* då det har relevans för begreppet symboliseringsförmåga. Det benämndes som Text fri från symbolik eller frånvaro av text.

Inom kategorin Uttryck för liv och mänskliga behov, återfanns symbolik knuten till sju olika symbolområden som bildade underkategorier. I den underkategori som kom att benämnas Jag själv, en människa som gör val, skrev bildmakarna om sig själva och på vilket sätt val av bilduttryck var ett uttryck för dem själva, exempelvis ett speciellt fritidsintresse eller kanske en favoritfärg som betonade det individuella valet. Den andra underkategorin Nytt liv,

befruktning och mirakel uttryckte det nya livets början eller beskrev miraklet som äger rum när två könsceller sammansmälter till en helt ny individ. Perspektivet var stort och utvidgat och de uttryckte förundran över skapelseprocessens mysterium. I underkategorin Jag och mitt liv uttrycktes en förundran av mer personlig karaktär. De imponerades över den växt- och förändringskraft som inryms i den egna kroppen och över utvecklingen som ständigt pågår under hela livet. Den fjärde underkategorin behandlade känslouttryckningar. Främst var det glädje som uttrycktes. Det kunde vara en färg som gör en glad eller glädjen över att få leka, kravlöst måla och få möjligheten att uttrycka något positivt som kom inifrån. I underkategorin Naturen beskrevs ägget/djurlivet som en del av naturen, som redan existerar och skapas på nytt och på nytt, oavsett människan. Kategorin Behov av beskydd/hårt skal beskrevs skalet som skydd men också som döljande av ett innehåll, en hemlighet. Textuttryck för mat eller föda samlades i underkategorin Mat. Här beskrev bildmakarna, exempelvis, känslan av att sitta vid ett välfyllt frukostbord där kokta ägg låg uppdukade, eller att de ätit ägg just denna morgon.

Den andra kategorin som innehöll symbolik benämndes som Påsken som högtid. Här beskrevs exempelvis färgen gult som förknippad med påsk, men oftast beskrevs minnen kring påsk, där målandet av ägg varit en aktivitet som skänkt glädje.

I kategorin Text fri från symbolik eller frånvaro av text använde bildmakarna begreppen hönsägg och fågelägg i texten. De beskrev ett visst sorts ägg som fanns i den verkliga världen och representerande endast sig självt. Enligt Sjölin (1993) modell ligger då betydelsen på ikonisk nivå, är referent till något vedertaget och uttryckte därmed inte symbolik. Även text som uttryckte avståndstagande eller där bildmakarna inte skrev något alls samlades i denna kategori. Här uttrycktes i text negativa känslor som exempelvis att övningen var löjlig och barnsligt enkel. De kunde också uttrycka frustration över att inte tiden räckte till för att göra en bra teckning som de kände sig nöjda med. En del bildmakare hade uttryckt sig med hjälp av enbart något enstaka tecken eller ord, alternativt var en eller båda textrutorna helt tomma.

Mening

Det andra temat utgjordes av *Mening*. I den vidare analysen skapades två kategorier som uttryckte aspekter av mening. I den första kategorin upplevde bildskaparna mening. Det kunde uttryckas som glädje över att få möjlighet att skapa något, det vill säga att vara kreativ. Ett annat exempel kunde vara känslan av mening genom att ge ett bidrag, med sin bild, till en annan människa som behövde den i ett helt annat sammanhang. En tredje orsak till upplevelse

av mening kunde härledas till känslan av överraskning, det vill säga att få göra något som var helt annorlunda än vad de förväntade sig. Den andra kategorin utgjordes av de som uttryckte avsaknad av mening. När bildmakarna i text gavs uttryck för negativa känslor hade övningen inte upplevts som meningsfull. Även i de fall då övningen upplevdes som svår att förstå saknade den mening.

Bildanalysens kvantitativa resultat

Av männen använde 71% helst bara penna eller en färg medan motsvarande antal för kvinnorna utgjorde 43% (Tabell 4). Tabellen visar även fördelningen mellan den yngsta och de två äldsta åldersgrupperna. De två äldsta åldersgrupperna slogs ihop eftersom det återfanns så få personer i enbart den äldsta gruppen 71-78 år (Tabell 1). I den yngsta åldersgruppen med flest deltagare använde sig 44% av kvinnorna av alla färger som fanns till förfogande och 13% av männen. Kvinnorna var procentuellt jämt fördelade över färggrupperna, men äldre kvinnor använde få färger och yngre många. Kvinnor använde signifikant fler färger än män (0,02).

Tabell 4 Kvinnors och mäns färguttryck fördelade över färggrupper och vissa utvalda åldersgrupper

Kön n = antal (%) och åldersgrupp	Färggrupper		
	Penna med eller utan färg	2 – 3 färger med eller utan penna	4 – 5 färger med eller utan penna
<i>Kvinnor, n = 100 (72,5)</i>	<i>n = 43 (43)</i>	<i>n = 27 (27)</i>	<i>n = 30 (30)</i>
Åldersgrupp 1 (18-30 år), n = 36 (36)	7 (19)	13 (36)	16 (45)
Åldersgrupper 5 och 6 (61-78 år), n = 22 (22)	15 (68)	6 (27)	1 (5)
<i>Män, n = 38 (27,5)</i>	<i>n = 27 (71)</i>	<i>n = 8 (21)</i>	<i>n = 3 (8)</i>
Åldersgrupp 1 (18-30 år), n = 23 (60)	15 (65)	5 (22)	3 (13)
Åldersgrupper 5 och 6 (61-78 år), n = 4 (10)	3 (75)	1 (25)	0
<i>Total, n = 138 (100)</i>	<i>n = 70 (51)</i>	<i>n = 35 (25)</i>	<i>n = 33 (24)</i>

Textsymbolikens kvantitativa resultat

Signifikanta skillnader mellan kön och åldersgrupper återfanns inte i textuttrycken för symbolik

Diskussion

Även det enklaste bilduttryck av ikonisk natur kan uttrycka symbolik. Det framkommer i studien där 42 % av alla ägg uttrycks med ikonisk framställning, men där ägget ändå i många bilder framstår som en symbol för människan där hon utgör centrum i sin egen värld.

Bildsymboliken är magnifikt enkel och ren i fenomenet att 90% av alla ägg är hela, 80% är centralt placerade och 71% står upp. Att dra en sådan slutsats efter att enbart ha analyserat det manifesta bilduttrycket kan tyckas vara otillräckligt grundat på resultat av studien. För mig är det dock svårt att bortse från den tydliga symbolik jag finner i uttrycket att äggen har en upprättstående ställning. Detta eftersom det, sett med Sjölin's (1993) modell som utgångspunkt, just är det liggande hönsägget som är den absolut mest förekommande referenten i naturligt tillstånd.

Av symbolik beskriven i textuttrycket framträder synen på människan, som i bilduttrycket representeras av ägget, på ett nyanserat sätt. Den största underkategorin för symboliskt textuttryck återfinns främst i den yngsta åldersgruppen där många av bildmakarna väljer en symbolik som uttrycker Jag själv, en människa som gör val. De beskriver exempelvis ett speciellt fritidsintresse eller en favoritfärg och betonar det individuella valet. När det gäller bildsymbolik är det individuella uttrycket betonat genom att bildmakarna förser ägget med armar och ben, olika ansiktsuttryck eller attribut, dekor, tecken eller färger. I symboliskt textuttryck finns två underkategorier där perspektivet utvidgas. I den ena ges uttryck för förundran över skapelseprocessens mysterium och i den andra reflekterar bildmakarna över sin egen plats i skapelsen och i den pågående skapelseprocessen. I den sistnämnda underkategorin beskrivs det egna jagets ständiga förändring och utveckling genom livet. I bilden uttrycks symboliken exempelvis genom att uttrycka tidens gång i det åldrade äggets krackelerade skal eller uttrycka det sårbara inandömet i ägget genom att avlägsna skalet. Det uttrycks även genom att placera ägget i ett skeende och/eller i ett sammanhang. I min studie återfanns det utvidgade perspektivet främst i de äldre åldersgrupperna.

Att se människans psykiska utveckling som en pågående livsprocess kan i sin tur ses ur olika teoretiska perspektiv. von Franz (1964) har vidareutvecklat Jungs (1964) tankegångar om individuationsprocessen. I den beskrivs människans psykiska mognad till att uppfylla *Självets*, det egna psykiska organisationscentrat, strävan efter medveten helhet. Utvecklingen går från en egocentrerad livshållning som är nödvändig i unga år mot en syn på sig själv som alltmer kommer att omfatta helhet med världen. En annan utgångspunkt intar Eriksson (2000) och beskriver en psykosocial utvecklingsteori där han betonar människans förmåga till ständig

föränderlighet i den inre världen trots dess lagbundenhet. Han beskriver stadier och faser i människans livscykel som sträcker sig från spädbarnsåldern till ålderdomen och som bygger vidare på de tidigare genomgångna faserna. En gynnsam utveckling leder till personlig och social mognad. Gemensamt för båda är synen på människan som varande en varelse i utveckling under hela sitt liv, och där hon allt efter omfattar större insikt i sig själv och sin del i världen. Således verkar de tre först presenterade underkategorierna av manifest symboliskt textuttryck (45,5 %) stämma väl överens med von Franz's (1964) och Erikssons (2000) tankar om människans mognad från egocentrering som i studien representeras av den första underkategorien Jag själv, en människa som gör val till att under livets gång utveckla en syn på sig själv till att även omfatta utvidgade sammanhang som representeras av underkategorierna Nytt liv, befruktning, mirakel och Jag och mitt liv, förändring, växtkraft, utveckling.

Resultatet i min studie pekar mera mot bildmakarnas lust och behov av att uttrycka sin självbild än att söka uttrycka livets uppkomst som i de tidiga skapelsemyter där ägget utgjort symbolisk inspiration (Long, 2005; Newall, 2005). Men de ger också uttryck för frågor om liv och död samt föreställningar om människans plats i skapelsemysteriet och i världen just nu i likhet med myter som berättats tidigare i människans historia (Eliade & Sullivan, 2005a).

Den andliga symbolik som uttryckte förundran över livets mysterium kunde inte återfinnas i något uttryck för religiös symbolik i samband med påskfirande och traditioner kring ägg, varken i bild eller i text på det sätt som Newall (2005) återgett. I kategorin Påsken som högtid uttrycktes påsken i bilderna främst genom dekoration av ägget med färger, tecken och mönster. Bildmakarna beskriver i texten glädjefulla minnen från tidigare aktiviteter av äggmåleri. Om text- och bilduttrycket ses som en helhet så borde det sammantagna uttrycket, enligt Sjölin (1993), betraktas som ett index, det vill säga påsken är knutet till ägget eller ägget till påsken. Sett ur Sjölin's (1993) semiotiska perspektiv utgör det ett liknande förhållandet som mellan rök och eld, alltså avsaknad av symbolik. Resultatet presenteras dock som ett symboliskt textuttryck, eftersom bilduttrycket för påskägget tillförts något utöver äggikonen, men textunderlaget har varit alltför begränsat för att kunna dra slutsatsen att symbolik inte finns.

Textuttrycket i kategorin Text fri från symbolik eller frånvaro av text motsvaras på liknande sätt av bilduttrycket i kategorin Ägget som ikon. Ägget är inte tillfört något i bilden och texten

är fri från symbolik. En tom textruta kan vara ett manifest uttryck för upplevelse av tomhet, men eftersom den här studien inte ger någon information om den enskilde elevens förmågor kan ingen tolkning göras av en tom textruta. Att verbalt ge uttryck för ett visuellt intryck av en bild, eller erfarenheten av att ha skapat en bild har ett direkt samband med förmåga till symbolisering. Schaverien (1992) beskriver hur bildmakarens relation till bilden kan utforskas i olika typer av bildterapi där bildterapeuten utgör den tredje parten i den triangulära relationen. Hon visar tydligt med stöd av resultat från forskning, hur användandet av ord dels är beroende av förmåga till symbolisering och dels hur förmågan kan utvecklas genom att verbalisera i och kring olika delar av bildskapandet inom den bildterapeutiska situationen.

De som uppgett att uppgiften inte upplevts som meningsfull att utföra utgör fler än hälften. Det väcker frågor omkring både motivation och förmåga till symbolisering. Att uttrycka sig själv och sin symbolvärld kan inte göras på befallning, det måste ske med lust, nyfikenhet och på frivillig grund. Folkhögskoleeleverna i den här studien går till skolan på måndagsmorgon där första lektionen är svenska och eleven är inställd på att lära sig svensk grammatik, men läraren ger uppgiften att rita ett ägg. Uppgiften kommer förmodligen oväntat, men eftersom elevrollen innebär att utföra de uppgifter som delas ut av läraren så ritas eleverna ett ägg. Vissa ritas av plikt och andra med engagemang. Hur den enskilde eleven tar sig an uppgiften påverkar resultatet och det gör även dennes förmåga till symbolisering. DeLoache (2004) har i sin forskning fört fram att informationssamhället ställer stora krav på individens symboliseringsförmåga. Hon visar att symbolspråket används i fler sammanhang än någonsin tidigare och att det är oerhört viktigt för individen att förstå och tolka symboler för att kunna vara delaktig i samhällslivet. Forskning behövs för att i större utsträckning vidareutveckla och utvärdera bildterapeutiska metoder som syftar till förståelse, bedömning och stimulering till individers utveckling av symboliseringsförmåga. Här är naturligtvis bildmakarnas upplevelse av meningsfullhet i den skapande aktiviteten av stor betydelse.

Om det finns personer bland bildmakarna i denna studie som har nedsatt förmåga till symbolisering och dessa haft möjlighet att ta del av bildterapi hade deras förmåga kunnat utforskas och utvecklas. Lusebrink (2004) beskriver i sin forskning hur bildterapeutisk intervention kan nyttjas för att bära sensoriskt informationsflöde genom hjärnans olika strukturer mot utveckling av förmåga till symbolisering och verbalisering. Även Wilson (2001) har visat att symboliserings- och språkförmågan kan utvecklas genom bildterapi. Bildterapeuten kan genom medvetna och riktade interventioner stimulera klienten till

reflektion både omkring bildskapande och bilduttryck. En speciell metodik med klottermålning för att facilitera kommunikation mellan de två hjärnhalvornas cortex beskrivs av McNamee (2004). Den högra hjärnan äger den intuitivt medvetna och verbalt språklösa bilden medan den vänstra hjärnan äger det strukturerat medvetna och ordnade språket. Via främst corpus callosum samverkar de två hjärnorna till helhet. I målandet måste de två hjärnhalvorna samarbeta för att skapa ett uttryck. Klienten kan i betraktandet av bilden, och/eller i samtalet om den, få syn på fenomen som berättar något om deras erfarenheter, i nästa steg kan fenomenet medvetandegöras och kanske därmed även verbaliseras.

Uppfattningen att val av färg både bär och uttrycker symbolik är djupt förankrad inom bildterapi (Schaverien, 1992; Wilson, 2001; Lusebrink, 2004). Även Betensky (1995) menar att färger kan framkalla, störa, fascinera, mystifiera och lugna ner och att färger bär och symboliserar känslor och känslotonade tankar. Enligt Betensky har färger förmåga att, till medvetandet, bära fram erfarenheter gjorda sedan lång tid tillbaka; att rekonstruera glömda och försvunna händelser på precis samma sätt som lukter och ljud kan. I min studie återfinns flerparten av dem som använder många färger i den yngsta åldersgruppen och särskilt bland kvinnorna. De uttrycker även i text glädjen i att måla och använder begreppet ”färglatt”. Milne och Greenway (1999) har i en studie undersökt 61 barns färguttryck. Deras resultat bekräftar tidigare forskning som kommit fram till att pojkar och flickor uttrycker sig i färg i lika stor grad i yngre år, men strax före puberteten minskar pojkarnas färguttryck i stor utsträckning men inte flickornas. I deras diskussion utgår de ifrån att färg uttrycker känslor och problematiserar kring pojkarnas färganvändning. Även resultatet i min studie visar signifikant skillnad i användande av färger men nu för vuxna kvinnor och män i stället för flickor och pojkar. Det är angeläget att inbegripa kön,- genus- och åldersperspektivet inom bildterapeutisk forskning. Bildterapeuter är i stor utsträckning kvinnor och utan tillräckliga kunskaper och medvetenhet om ämnesområdet finns det risk för felaktig problematisering av pojkars och mäns färguttryck. Färguttrycken kan komma att tolkas utifrån bildterapeutens egna erfarenheter av, och förväntningar på, färgers känslomässiga uttryck i bilder. Möjligtvis har biologin större betydelse än vad vi idag vet. Kvinnors förmåga att uttrycka sig i färger över ålder kan vara nedärvd, inte helt och hållet inlärd. Ett annat tankespår kan vara att pojkar socialiseras till en färglös tillvaro inom mansrollens begränsningar och att detta ses i färguttrycket redan från förpubertal ålder.

Bildskapandet som hälsobringare betonas i de teoretiska referensramarna för bildterapeutisk forskning (Betensky, 1995; Lusebrink, 2002). Utgångspunkten är att läkande och helande processer startar inifrån människan själv och att kreativitet och den glädje bildskapandet skänker har läkande effekter. Lusebrink (1992, 2004) beskriver på ett uttrycksfullt sätt hur olika nivåer i hjärnans hanterar sensorisk information i syfte att skapa helhet och mening. Det kreativa uttrycket kan manifesteras på hjärnans alla nivåer och utgör essensen i den läkande transformationsprocessen i bildterapi. Hon betonar färgens betydelse genom de visuella signalerna på den perceptuella nivån. Ögat ser och förmedlar intryck från bilden där även form och linje har stor betydelse. I bildterapi med barn som har haft psykiska trauman har bildterapeuter använt sig av den elliptiska runda formen hos ägget för att symbolisera det gömda, ännu inte synliga, sårbara möjligheten till ett nytt liv. Den unga människan har i den skapande processen fått möjlighet att uppleva det symboliska skyddet i ägget. Hon har själv kunnat kontrollera och avgöra när hon är mogen att låta äggskalet brisera och därmed öppna upp kontakten mot världen. Skyddad i, och parallellt i processen berättar hon/han sin egen unika saga, det vill säga den individuella livsmyten (Malchiodi, 2003). Resultatet i min studie från både bild- och textanalys bekräftar att ägget har ett kraftfullt symboliskt innehåll och stimulerar till fortsatt utveckling av tekniken som innefattar äggsymbolik. Exempelvis arbete med tredimensionellt material som tillför ytterligare stimulering av sinnesintryck och då på den taktila/rörelsenivån i enlighet med exempel beskrivna av Lusebrink (2004). En sådan teknik kan med inriktning mot olika målgrupper av bildmakare ge olika effekter men gemensamt är att alla nivåer i hela hjärnan stimuleras av bildskapandet och verkar därmed för helhet och helande. För kvinnan som frångått makten över sin kropp och sin hälsa i enlighet med Johannessons (1994) forskningsresultat kan en sådan teknik ge ytterligare redskap för att ta kommando för sitt liv. Därmed kan hon stärka sin självbild av att vara frisk och kraftfull i det vuxna livets faser (Eriksson, 2000). Kvinnorna bär eller har burit ägg i sin kropp. Äggen kan symbolisera nya möjligheter och ge hopp om positiv förändring, då de kan i likhet med ett frö, i en vidare bemärkelse symbolisera helhet och början till nytt liv enligt von Franz (1964) sätt att se på mänsklig utveckling.

Metoddiskussion

Studien har gett metodologisk erfarenhet av att bearbeta en omfattande mängd bilder. Eftersom bilders uttryck utgör ett mycket kraftfullt och uppmanande språk krävs tydlig struktur för att särskilja vad som skall analyseras i bilden och även möjliggöra för andra att se detsamma. Definitionen i Sjölin (1993) semiotiska modell av begreppen uttryck och innehåll

i en bild och Graneheims och Lundmans (2004) definition av begreppen manifest och latent innehåll i text, har möjliggjort att båda modellerna kunnat förenas i en analysmetod. Studien har behandlat bild- och textuttryck som utgör det manifesta innehållet. Metoden i kombination med lång analysprocess gav den fasta struktur och det utrymme som krävts för att få medvetenhet om det latent innehåll i bilden. Bildinnehållet väckte känslor och krävde uppmärksamhet långt efter att analysprocessen påbörjats. Medvetenhet om detta växte fram under processens gång och först då blev det möjligt att i analysen lägga (det latent) bildinnehållet åt sidan. Analysprocessen har beskrivits mycket noggrant och kan förhoppningsvis vara till stor hjälp vid framtida forskning.

Studiens trovärdighet har säkrats dels genom aspekter beskrivna av Graneheim och Lundman (2004), dels på den verifiering av de kvalitativa variablerna som görs i den tredje delen av analysen.

Den första aspekten som Graneheim och Lundman (2004) åberopar gäller kvaliteten på datainsamling och databearbetning och om syftet med studien speglas i tillvägagångssättet. Att samla in data från en grupp kvinnor och män i varierande ålder och livssituation ger stor variationsbredd i materialet. Meningsbärande enheter från texten har i resultatet exemplifierat underkategorierna. Datainsamlingen gjordes vid ett tillfälle och stabiliteten över tid handlar i denna studie om lång analysprocess. Den utdragna processen har enligt min mening enbart stärkt trovärdigheten i resultatet eftersom den gav utrymme till medvetenhet om hur det latent bildinnehållet i ett tidigare skede påverkat analysarbetet. Processen har följts med stöd och handledning från erfaren forskare som i sig är ännu en aspekt som stärker trovärdigheten.

Val av urvalsmetod är i denna studie mest en fråga av etisk karaktär och handlar om elevernas möjlighet att avböja deltagande i studien. Aspekten står i konflikt med den första trovärdighetsaspekten om att få bredd i urvalet. Antalet deltagare hade sannolikt varit betydligt färre om övningen uppfattats som frivillig då bara de mest motiverade till att uttrycka sig i bildform hade deltagit. Datainsamlingen hade då inte fått den stora variationsbredd den nu fick genom att läggas in som en obligatorisk uppgift inom ramen för skolans arbete. Resultatet från både denna studie samt Milnes och Greenways (1999) studie kan dock kritiseras för det begränsade urvalet som innebär att resultatet inte kan generaliseras till hela populationen. För detta krävs ytterligare studier.

Den trovärdighet som skapas när data förs in i ett statistikprogram av typen SPSS är metodiskt mycket intressant. De data som kvantifierades i proceduren utgjorde resultatet från den tidigare gjorda bild- och textanalysen. Varje ursprunglig bild- och textenhet utforskades då ånyo med avsikt att igenkänna de olika variablerna från den kvalitativa analysen. De identifierade variablerna förs därefter in på rätt plats i statistikprogrammet, en efter en. Genom proceduren stärks trovärdigheten för att den kvalitativa analysen är väl genomarbetad.

Sammanfattning

Studien i sin helhet kan ha gett flera bidrag till utveckling av bildterapi. Metodologiskt genom att en stor mängd bilder analyserats med hjälp av innehållsanalys av manifest uttryck i både bild och text samt att processen beskrivits utförligt. Resultatmässigt genom att många kvinnor och män i varierad ålder gett sina bild- och textuttryck som visar på att ägget är en mycket kraftfull symbol för mänskligt uttryck. Studien kan inspirera bildterapeuter att utveckla metoder där symboler används medvetet för att beröra klienten, möjliggöra utveckling av förmåga till symbolisering och läkning till helhet samt stimulera till personlig utveckling. Människans ökade beroende av god symboliseringsförmåga och signifikant skillnad mellan kvinnors och mäns användande av färg väcker intressanta forskningsfrågor för framtiden.

Referenser

- Aveni, A. (2005). Sky: Myths and Symbolism. *In Encyclopedia of Religion*. Ed. Lindsay Jones. (2nd ed.). Vol. 12. (pp.8425-8432). Detroit: Macmillan Reference USA.
- Betensky, M. (1995). *What Do You See? Phenomenology of Therapeutic Art Expression*. London: Jessica Kingsley Publishers Ltd
- Clack, B. (2005). Human Body: Human Bodies, Religion, and Gender. *In Encyclopedia of Religion*. Ed. Lindsay Jones. (2nd ed.). Vol. 6 (pp. 4163-4168). Detroit: Macmillan Reference USA.
- DeLoache, S. (2004). Becoming symbol-minded. *Trends in Cognitive Sciences*, 8, (2) 66-70.
- Downe-Wamboldt, B. (1992). Content Analysis: Method, Applications and Issues. *Health Care for Women. International*, 13, 313-321
- Eliade, M., & Sullivan, L.(2005a). Orientation. *In Encyclopedia of Religion*. Ed. Lindsay Jones. (2nd ed.). Vol. 10 (pp.6885-6887). Detroit: Macmillan Reference USA.
- Eliade, M., & Sullivan, L.(2005b). Earth. *In Encyclopedia of Religion*. Ed. Lindsay Jones. (2nd ed). Vol. 4 (pp.2554-2561). Detroit: Macmillan Reference USA.
- Eriksson, E. H. (2000). *Den fullbordade livscykeln* (4e utg). Stockholm: Natur och Kultur
- Foley, J. (1995). *Tecken, märken och symboler*. Stockholm: Forum
- Fontana, D. (1994). *Symbolernas hemliga språk*. Stockholm: Forum
- von Franz, M.-L. (1964). Individuationsprocessen. I Jung, C.G. (Ed). *Människan och hennes symboler* (s 158-229). Stockholm: Forum
- Graneheim, U.H.,& Lundman, B. (2004). Qualitative content analysis in nursing research: concepts, procedures and measures to achieve trustworthiness. *Nurse Education Today* , 24, 105-112
- Johannisson, K. (1994). *Den mörka kontinenten. Kvinnan, medicinen och fin-de-siècle*. Stockholm: Norstedts.
- Jung, C.G.(Ed). (1964). *Människan och hennes symboler*. Stockholm: Forum
- Kaufer-Horwitz, M., Valdés-Ramos, R., Willett, W.C., Anderson, A., & Solomons, N. W. (2005). A comparative analysis of the scientific basis and visual appeal of seven dietary guideline graphics. *Nutrition Research*, 25, 335-347
- Liebmann, M. (1990). *Art Therapy in Practice*. London: Jessica Kingsley.
- Long, C. (2005). Cosmogony. *In Encyclopedia of Religion*. Ed. Lindsay Jones. (2nd ed.). Vol. 3 (pp1985-1991). Detroit: Macmillan Reference USA.

- Lusebrink, V. (1992). A Systems Oriented Approach to the Expressive Therapies: The Expressive Therapies continuum. *The Arts in Psykotherapy*, 18, 395-403
- Lusebrink, V. (2004). Art therapy and the brain: An attempt to understand the underlying processes of art expression in therapy. *Art-Therapy*. 21, (3), 125-135.
- Magner, L., & Lerner, L. (2004). Embryologi. In *Gale Encyclopedia of Science*. Eds. K. Lee Lerner and Brenda Lerner (3rd ed.), Vol. 2 (pp1449-1451). Detroit: Gale,
- Malchiodi, C. A. (2003a). Art Therapy and the Brain. In Malchiodi, C. A. (Ed). *Handbook of art therapy* (pp. 16-24) New York: Guilford Press.
- Malchiodi, C. A. (2003b). Drawing and Storytelling as Psykotherapy with Children. In Malchiodi, C. A. (Ed). *Handbook of art therapy*. (pp.125-138) New York: Guilford Press.
- Mc Intosh, A. (2000). The Symbolization of Eggs in American Culture: A Sociologic Analysis. *Journal of the American College of Nutrition*, 19, (5), 532-539
- Milne, L., & Greenway, P. (1999). Color in Children's drawings: The influence of Age and Gender. *The Arts in Psykotherapy*, 26, (4), 261-263
- Nationalencyklopedien, <http://www.ne.se> 2007, 9 juli
- McNamee, C.M. (2004). Using both sides of the brain: Experiences that integrate art and talk therapy through scribble drawings. *Art-Therapy*, 21(3), 136-142.
- [McNamee, C.M.](#) (2006). Experiences with Bilateral Art: A Retrospective Study. *Art-Therapy*, 23(1), 7-13.
- Newall, V. (2005). Egg. In *Encyclopedia of Religion*. Ed. Lindsay F Jones.(2nd ed.).Vol. 4 (pp 2701-2702). Detroit: Macmillan Reference USA.
- Riedel, I. (1993). *Bildspråket*. Stockholm: CJP (Originalutgåva publicerad 1988).
- Schaverien, J. (1992). *The Revealing Image: Analytical Art Psykotherapy in Theory and Practice*. London: Routledge
- Schaverien, J. (1994a). The Transactional Object: Art Psykotherapy in the Treatment of Anorexia. *British Journal of Psykotherapy*, 11, (1), 46-61
- Sjölin, J.-G. (1993). *Att tolka bilder*. Lund: Studentlitteratur
- Wilson, L. (2001). Symbolism and Art Therapy. In Rubin, J.A (Ed) *Approaches to Art Therapy; Theory and technique* (pp 40-53). (2nd ed.). Brunner-Routledge